

ÇAĞDAŞ ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI YAPITLARINDA MODEL OLARAK SUNULAN ÇOCUK VE EBEVEYN TİPLERİ

Elif AKTAŞ*

Öz

Çocuklar ve gençler için oluşturulmuş edebî yapıtların, öğrencilere edebî zevk verme ve okuma alışkanlığı kazandırma gibi faydalarının yanında onları eğitime ve hayata hazırlama gibi işlevleri de vardır. Okuyuculara geniş bakış açısı sunan, içinde barındırdığı farklı hayatlarla karşılaştırarak önemli deneyimler kazandıran kitaplar, çocukların özerk benlik oluşumunda da önemli role sahiptir. Çocuk, okuduğu kitaplardaki karakterlere öykünerek kişiliğini oluşturur ve bunu bilinçaltında şekillendirir. Bu çalışmanın amacı, çağdaş çocuk ve gençlik yazını aracılığıyla topluma model olarak sunulan çocuk ve ebeveyn tiplerini belirlemektir. Bu doğrultuda ölçüt örneklem yöntemiyle seçilen on eserdeki çocuk ve ebeveyn tipleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda incelenen kitaplardaki çocuk tiplerinin benzer özellikler taşıdığı tespit edilmiştir. Meraklı, soru soran, hayal gücü gelişmiş, kitap okumayı, doğayı ve hayvanları seven, teknolojinin esiri olmamış çocuk kahramanlar, çocuk okuyucular için olumlu rol-modeller olarak dikkatlere sunulmaktadır. İnceleme kapsamındaki kitaplarda yer alan ebeveyn tipleri ise daha gelenekseldir. Çocuklarını yetiştirmede geleneksel metotlar kullanan anne-babalar; otoriter, aşırı hoşgörülü, kayıtsız, mükemmeliyetçi tiplerden oluşmaktadır. İncelenen eserlerde çocuklara model olmak yerine öğüt vermeyi tercih eden, onlar adına tek başlarına kararlar alan, onların fikrini önemsemeyen, çoğu zaman onları ciddiye almayan yetişkin modelleri de yer almaktadır. Bu sonuçlardan hareketle, çağdaş çocuk ve gençlik edebiyatının okurlarına olumlu rol modeller sunarak onların kişilik gelişimine katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe öğretimi, çocuk edebiyatı, çocuk, ebeveyn, kahraman, model.

*Yrd.Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü. E-posta: elifaktas@erdogan.edu.tr, Tel: 05052640159, Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Education, Department of Turkish Language Education.

CHARACTERS OF CHILDREN AND PARENTS PRESENTED AS A MODEL IN CONTEMPORARY CHILDREN AND YOUNG ADULT LITERATURE WORKS

Abstract

Literary works written for children and young adults also serve functions like preparation of them for education and life, as well as benefits such as giving students literary pleasure and acquiring reading habit. Literacy books, which give a broader perspective on readers and gain valuable experience for them by comparing different lives that contain within themselves, have an important role in the formation of children's autonomous self. Child forms her or his personality by emulating the figures in the books he/she have read and engraves this in his/her own subconscious. The aim of this study was to determine characters of children and parents served as a model for society through children and young adult literature works. Accordingly, characters of children and parents in ten works selected with criterion sampling method were examined using content analysis method. In consequence of this study, it has been found that child characters in the books examined have similar characteristics. Child heroes who are curious, questioning, imaginative, fond of reading book, nature and animals and non-technology addiction have been presented to the attention as positive role-models for child readers. Parent characters included in books within the scope of examination are more traditional. Parents who use traditional methods to bring up their children are authoritative, permissive, unconcerned and perfectionistic figures. Adult models who prefer to give them advice, make decisions in behalf of them, ignore their opinions and often hold them in low regard instead of serving as a model for children have also been included in the works examined. Based on these results, it has been reached the conclusion that contemporary children and young adult literature make a significant contribution to their personality development by presenting positive role-models for its readers.

Key Words: *Turkish education, child literature, child, parents, character, model.*

GİRİŞ

Çocuklar ve gençler için oluşturulmuş edebî yapıtların, öğrencilere edebî zevk verme, estetik beğeni sunma ve okuma alışkanlığı kazandırma gibi faydalarının yanında onları eğitime ve hayata hazırlama gibi işlevleri de vardır. Çocuklara/gençlere geniş bakış açısı sunan, içinde barındırdığı farklı hayatlarla karşılaştırarak onlara önemli deneyimler kazandıran kitaplar, kişilik gelişiminde önemli role sahiptir. Genel anlamda kitaplar, okumayı alışkanlık hâline dönüştüren çocukları önce kendi kişiliğini, ardından çevresindekileri tanımaya yönelik bir bilinçlendirme sürecine sokar.¹

¹ Sever, S. (2012) Çocuk ve Edebiyat (6. Baskı). Ankara: Tudem Yayınları, s. 57

Çocuk/genç okuduğu ya da dinlediği kitabın kahramanıyla özdeşim kurarak onu düşsel arkadaşı yapar. Kahraman aracılığıyla, başından geçebilecek olayları tanır ve karşısına çıkabilecek sorunlarda nasıl davranacağına ilişkin ipuçları edinir. Bu yüzden çocuk yazını yapıtlarında kahraman ve karakterler önemli bir yere sahiptir. Yaşamının büyük kısmını ailesi ve onların çevresi ile geçiren çocuk için kahramanların serüvenleri yeni bir ilişki alanıdır ve sanatsal duyarlılıkla oluşturulan bir kahraman çocuk için faydalı bir arkadaştır.²

Karakterler diğer öğelerin de yardımıyla çocuğu kitaba çeken, onu kitabın bir parçası yapan, okuma

ya isteklendiren en önemli unsurdur. Kahraman, çocuğun kitapla etkileşim içine girdiği ilk andan itibaren artık bir kahraman olmaktan çıkar ve çocuğun arkadaşı olur. Bu sayede çocuk, başka yaşamlara tanıklık ederek toplumu ve insanları anlamaya başlar.³

Karakter, edebî eserlerde geçen bir kişiyi diğerlerinden ayıran temel özelliklerin tümü, olaylarda kişinin davranışlarına yol gösteren davranış ve tutum biçimidir.⁴ Sever'e göre ise karakter sanatçının yarattığı; duygu, düşünce ve tutku yönleriyle geliştirdiği; gerçek yaşamdan da esinlenerek deneyimiyle ve kendine özgü duyarlılığı ile biçimlendirdiği bir kişiliktir.⁵ Sever'e göre çocuk edebiyatındaki karakterler kapalı (geliştirilmemiş) ve açık (geliştirilmiş) olabilir. Kapalı karakterler, özellikleri yüzeysel olarak tanıtılan, okurun iyi tanımadığı karakterlerdir. Açık karakterler ise roman, öykü, masal ve anlatılarda birçok özelliği ile okura tanıtılan, inandırıcı nitelikleriyle öne çıkan, okurun iyi bildiği karakterdir.⁶

Çocuk edebiyatı yapıtlarında, kahramanlar çocuklar için özdeşim öğeleridir. Bu nedenle çocuk edebiyatı yazarları, eserlerinde karakter oluştururken titiz davranmalıdır.⁷ İyi geliştirilmiş karakterler barındıran edebî eserler, çocuklar üzerinde kalıcı izler bırakarak onlarda okuma isteği uyandırır. Bilinçsiz geliştirilmiş karakterler ise, çocuğun kişilik gelişiminde olumsuz etkiler yaratabilmektedir.⁸

“Gelişim süreci içerisinde çocuğun, özerk benliğini oluştururken gösterdiği önemli davranışlardan biri de taklit (öykünme)’tir. İlk olarak anne ve babasına öykünen çocuk, zamanla televizyondan izlediği, çevresinde gözlemlediği kişileri öykünür. Onlar gibi davranır. İlköğretim sürecinde okuma-yazma öğrendikten sonra, okuduğu kitaplardaki kahramanları öykünür. Bu duruma çocuk yazını açısından dikkat edilmelidir. Çocuğun özdeşim kurduğu kahramanlara öyküler içinde verilen roller titizlikle seçilmelidir. Onların

² Sever, a.g.e., s. 73

³ Zivtçi, F. (2007, Ekim). *Çocuk Kitaplarında Kahramanın Yeri ve Önemi*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara, s. 245

⁴ Gencan, T. N., Ediskun, H., Dürder, B. ve Gökşen, E. N. (1974). *Yazın Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 78

⁵ Sever, a.g.e., s. 78

⁶ Sever, a.g.e., s.104, 105

⁷ Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2002). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, s. 32

⁸ Sever, e.g.e., s. 77

öykü içinde yaptıkları davranışlar belirlenirken, öyküyü okuyacak çocuğun bu davranışları öykünebileceği unutulmamalıdır.”⁹

Yavuzer’e göre¹⁰ özdeşim; başlangıçta, anne-baba ve yakın akraba iken, zamanla yerini arkadaşına, film ve kitap kahramanlarına bırakmaktadır. Özdeşim özellikle çocukluk döneminde yakın çevreden birini ya da roman kahramanı, çizgi film/animasyon kahramanı gibi sanal kişileri rol model alma aşamasında önemlidir. Çocukluk çağında birey algıladıklarını yorumlama yetisine yeterince sahip olamadığından edebiyatın onlara uygun modeller sunması büyük önem taşır. Bu da ancak nitelikli karakter oluşturma yoluyla sağlanabilmektedir.¹¹

Eğitimin temel amaçlarından biri de iyi karaktere sahip bireyler yetiştirmektir. Bu nedenle eğitim ile karakter gelişimi arasında sıkı bir ilişki vardır. Günümüzde de birçok eğitimci bireylere kazandırılması hedeflenen temel değerlerin aktarılmasında ve karakter eğitiminde edebî kitaplardan yararlanmayı etkili ve pratik bir yöntem olarak görmektedirler.¹²

Karakter eğitimi; örtük veya açık program aracılığıyla, yetişen nesle temel insanî değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda geliştirilmiş bir programdır.¹³ Karakter eğitiminin amacı; anlayışlı, ahlaki değerleri olan, üretken, kapasitelerini en iyisini yapmak için kullanan ve hayatın amacını anlayarak buna göre yaşayan iyi birer çocuk yetiştirmektir. Bohlin’e göre edebî eserlerdeki olumlu karakter özelliklerinin irdelenmesi öğrencilerin kendi hayatlarında da böyle olaylarla karşılaşabilecekleri yönünde ahlaki hayal güçlerini harekete geçirir.¹⁴ Bu bakımdan çocuk edebiyatı ürünlerinden özellikle öyküleyici metinlerde kahramanların yaşadığı ikilemler durumları; ahlak, değer ve karakter eğitimi için örnek olay oluşturur. İyi ile kötünün, doğru ile yanlışın, güzel ile çirkinin, güçlü ile zayıfın, ahlaklı ile ahlaksızın bir arada bulunduğu ve bu zıtlıkların kıyasıya yarıştığı öyküler çocuğa gerçekçi bir dünya kurar.¹⁵ Kitaplarla çocuklar, çevresindeki modellerin kendi saldırganlık dürtülerini nasıl dizginlediklerini gözlemleyerek ve onlara öykünerek kendi davranış örneklerini geliştirir.¹⁶

Öte yandan günlük hayatta çocuğun uyması gereken birtakım kurallar ve sorumlulukları sözlü olarak telkin etmek yerine, edebî eserde bu durumun yararlarını veya zararlarını kahramanların kişiliğinde çocuğa göstermek daha etkilidir.¹⁷

⁹ Solar, B. (2010). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Çocuğa Göreliliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s. 37

¹⁰ Yavuzer, H. (1990). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 201

¹¹ Karataş, E. (2014). *Çocuk Edebiyatında Karakter Kavramı*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33, s. 68-69

¹² Tomlinson and Lynch-Brown 1996; Andrews, 1994; Bennett, 1995; Wynne and Ryan, 1997’den Akt. Karatay, H. (2011). *Karakter Eğitiminde Edebî Eserlerin Kullanımı*. Turkish Studies, 6/1, s. 1439-1454

¹³ Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2014). *Karakter Eğitimi El Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık, s. 40

¹⁴ Bohlin 2005’ten Akt. Karatay, a.g.m., s. 1445

¹⁵ Karatay, a.g.m., s. 1445.

¹⁶ Sever, a.g.e, s. 73

¹⁷ Karatay, a.g.m., s. 1404

İlgili alanyazın incelendiğinde çocuk/gençlik edebiyatı kapsamında değerlendirilen edebî eserlerde çocuk/genç tiplerini inceleyen çalışmaların, ‘çocuk ve eğitim’ temalı iletileri tespit edip sınıflandırmaya yönelik olduğu görülmektedir.

Sınar’ın¹⁸ *Türk Hikâye ve Romanında Çocuk* isimli çalışmasında 1872-1950 yılları arasındaki edebî eserlerde çocuk temasının nasıl yer aldığını betimlemek ve bu dönem yazarlarının çocuk kavramına nasıl baktıklarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çocuğun; aile, okul ve sokak eksenindeki konumu tespit edilmiştir.

Solar’ın¹⁹ *Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Çocuğa Göreliliğinin Değerlendirilmesi* başlıklı tez çalışmasında Türkçe 3, 5 ve 8. sınıf ders kitaplarında her izlekten rastlantısal yolla seçilmiş toplam yirmi iki metin; dil ve anlatım özellikleri, konu, ileti, izlek, kahramanlar vb. yönünden incelenmiştir. Araştırma sonucunda kahramanlar da dâhil olmak üzere metinlerin büyük bir çoğunluğunun çocuğa görelilik ilkesine uygun olmadığı tespit edilmiştir.

Yazıcı Okuyan, Gediklioğlu ve Karagül²⁰, *Çocuk Edebiyatı Yapıtlarında Aile Kavramı* başlıklı çalışmalarında çağdaş Türk çocuk yazını içinde yer alan beş yazardan üçer kitap seçmek suretiyle, toplam on beş kitapta aile tipleri, aile içi iletişim ve anne-baba tutumlarını incelemişlerdir. Tarama modelindeki araştırmanın sonucunda incelenen kitapların tüm aile tiplerini (geniş aile, çekirdek aile, parçalanmış aile, geçiş ailesi) yansıttığı; kitaplarda demokratik ve otoriter anne baba tutumunun ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

Çınar²¹, *Gülten Dayıoğlu’nun Eserlerindeki Ebeveyn-Çocuk İlişkisinin İletiler Açısından Değerlendirilmesi* başlıklı çalışmasında yazarın on eserini incelemiştir. Eserlerde ebeveyn çocuk ilişkisi üzerinde durularak yazarın bu bağlamda vermek istediği iletiler; anne baba ilişkisi, anne çocuk ilişkisi, baba çocuk ilişkisi ve ebeveyn çocuk ilişkisi olmak üzere dört ana başlıkta özetlenmiştir.

Özmen ise²², *Gülten Dayıoğlu’nun Çocuk ve Gençlik Yapıtlarında Karakter İncelemeleri* başlıklı tez çalışmasında yazarın çocuk ve gençlere dönük fantastik eserlerinde yer alan karakterlerin Lukens’in belirlediği devingen (dinamik) ve durağan (statik) karakter ölçütlerine uygunluğunu tespit etmiştir. Elde edilen sonuçlar, açık ve devingen olduğu belirlenen karakterlerin çocuklar tarafından özdeşim kurmak için olumlu birer örnek olduğunu ortaya konmuştur.

¹⁸ Sınar, A. (1995). *Türk Hikâye ve Romanında Çocuk 1872-1950*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

¹⁹ Solar, B. (2010). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Çocuğa Göreliliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

²⁰ Yazıcı Okuyan, H., Gediklioğlu, Y. G. ve Karagül, S. (2012). *Çocuk Edebiyatı Yapıtlarında Aile Kavramı*. İlköğretim Online, 11(2), s. 395-407

²¹ Çınar, S. C. (2010). *Gülten Dayıoğlu’nun Eserlerindeki Ebeveyn-Çocuk İlişkisinin İletiler Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

²² Özmen, G. (2010). *Gülten Dayıoğlu’nun Çocuk ve Gençlik Yapıtlarında Karakter İncelemeleri*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şahbaz ve Çekici²³, *İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Çocuk İmgeleri* başlıklı çalışmalarında ders kitaplarındaki okuma parçalarında yer alan çocuk imgelerini belirlemiştir.

Aytaş²⁴ *Türk Romanında Genç Kızlar* başlıklı çalışmasında, 1900 ile 2000 yılları arasında yayımlanmış ve tesadüfî yöntemle seçilen on bir romandan hareketle genç kızların edebî eserlere nasıl yansıtıldığını tespit etmiştir. İncelenen romanlardan hareketle yüz yıllık bir süreç içerisinde genç kızların beklentilerinde ve hayallerinde önemli bir değişimin olmadığı tespit edilmiştir.

Alpöge²⁵, *Günümüz Çocuk Kitaplarında Çocuk İmgesi* başlıklı çalışmasında doksanlı yılların çocuk edebiyatı eserlerinde çocuk kavramının nasıl ele alındığı tespit etmiştir. Araştırma doksanlı yıllarda yayımlanan eserlerin çocuğa bilgi vermeyi ve onun hayal gücünü genişletmeyi amaç edindiğini; mutlu, sevgi dolu, uyumlu özgür, başarılı, bağımsız, kendi kendine karar verebilen özellikteki çocukları rol model olarak sunduğunu ortaya koymuştur.

Şener²⁶ *Türk Çocuk Tiyatrosu Yapıtlarında Çocuk İmgeleri* başlıklı çalışmasında ellili, altmışlı, yetmişli yıllarda yazılmış oyunların amacının çocukları eğitmek, onlara uslu, terbiyeli, çalışkan, özverili olma yolunda öğütler vermek ve bu doğrultuda örnekler sunmak olduğunu belirtmiştir. Buna göre ideal çocuk tipi; söz dinleyen, iyilik yapan, yurdunu seven, çalışkan, akılcı, dost canlısı, sevecen, yardımsever özelliklere sahiptir.

Çocuk ve gençlik edebiyatı kapsamında yer alan eserlerin biçim ve içerik açısından belli özellikler taşıması gerekmektedir. Sever'e göre nitelikli bir çocuk edebiyatı eserinin en önemli özelliklerinden birisi kitabın kahramanının çocukların özdeşim kurabileceği özellikler taşımasıdır.²⁷ Bu nedenle çocuk edebiyatı yazarları eserlerinde çocukların/gençlerin öykünebilecekleri kahramanlar yaratmalıdırlar. Erdem²⁸, ilköğretim 3 ve 4. sınıfta okuyan 183 öğrencinin kitap tercihinin kahramanların eğlenceli, komik, iyi kalpli, sevimli, cesur, akıllı gibi kişilik özelliklerine, güzel ve güçlü olma gibi fiziksel özelliklerine dikkat ederek tercih ettiklerini göstermiştir.

Bu çalışmada ise son dönem Türk çocuk ve gençlik yazınındaki eserler aracılığıyla topluma model olarak sunulan çocuk ve ebeveyn tiplerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışma ile aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

²³ Şahbaz, N. K ve Çekici, Y. E. (2012). *İlköğretim Türkçe 6, 7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarındaki Okuma Parçalarında Çocuk İmgeleri*. Turkish Studies, 7/2, s. 979-99.

²⁴ Aytaş, G. (2014). *Türk Romanında Genç Kızlar*. Zeitschrift für die Welt der Türken, 6/2, s. 67-80

²⁵ Alpöge, G. (Kasım, 1997). *Günümüz Çocuk Kitaplarında Çocuk İmgesi*. 1. Ulusal Çocuk Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi.

²⁶ Şener, S. (Kasım, 1997). *Türk Çocuk Tiyatrosu Yapıtlarında Çocuk*. 1. Ulusal Çocuk Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi.

²⁷ Sever, a.g.e., s. 55

²⁸ Erdem, A. (Ekim, 2012). *İlköğretim Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Çocuk Kitaplarındaki Kahramanlar*. III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.

1. Son dönem Türk çocuk ve gençlik yazınında yer alan çocuk kahramanlar hangi özelliklere sahiptir?

2. Son dönem Türk çocuk ve gençlik yazınında yer alan ebeveyn konumundaki kahramanlar hangi özelliklere sahiptir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışma, betimsel doküman incelemelerine dayalı nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma türüdür.²⁹ Kurgusal/üretilmiş bir yapı üzerinde var olan bir durumu, var olduğu hâliyle betimlemeyi amaçlayan bu araştırmada nitel araştırma türlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı araçların çözümlenmesini kapsamaktadır.³⁰ Bu çalışmada da çağdaş Türk çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtlarında yer alan çocuk ve ebeveyn konumundaki kahramanlar, derinlemesine incelemeye tabi tutulmuştur.

Araştırmanın inceleme kapsamında yer alan dokümanlarını, Türkiye’de çağdaş çocuk ve gençlik yazını alanında yer alan eserler arasında en çok baskısı yapılan ve okunan on kitap oluşturmaktadır. Araştırmada zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak veren amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Eserler, önceden belirlenmiş ölçütler doğrultusunda seçildiği için amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tercih edilmiştir.³¹ Bu durumda örnekleme için belirlenen ölçütü karşılayan birimler örnekleme alınmıştır.³² (Büyüköztürk vd., 2011: 91). Söz konusu ölçütler; eserlerin baskı yılı, baskı sayısı, kahramanlarının çocuk ve ebeveynleri (anne-baba) içermesi, aile kavramına yer vermesidir. Ayrıca bu çalışmada, ilgili kitapların detaylı bir şekilde incelemeyi gerektirmesi nedeniyle örnekleme on eserle sınırlı tutulmuştur. İnceleme kapsamındaki eserler Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Ölçüt Örnekleme Yöntemiyle Seçilen Eserlerin Künyeleri

Yazar Adı	Kitap Adı	Baskı Yılı	Baskı Sayısı	Yaş Grubu	Yayınevi	Türü
Elif ŞAFAK	Sakız Sardunya	2014	30. baskı	12+	Doğan Egmont Yayıncılık	Öykü
Zülfü	Son Ada'nın	2015	17. baskı	12+	Doğan Egmont	Öykü

²⁹ Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 39

³⁰ Yıldırım, A., ve Şimşek, H, a.g.e., s. 187

³¹ Yıldırım, A., ve Şimşek, H, a.g.e., s. 107-112

³² Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s. 91

Çağdaş Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Yapıtlarında Model Olarak Sunulan
Çocuk Ve Ebeveyn Tipleri

LİVANELİ	Çocukları					Yayıncılık		
Sevim AK	Duvarlar Resim Olsa	2015	1. baskı	7-12		Doğan Egmont Yayıncılık	Öykü	
Sevim AK	Yıldızlar Nereye?	2015	1. baskı	7-12		Doğan Egmont Yayıncılık	Öykü	
Süleyman BULUT	Penceredeki Kuş	2015	6. baskı	7-12		Can Çocuk Yayınları	Öykü	
Miyase SERTBARUT	Yalancı Portakal	2015	3. baskı	7-12		Tudem Yayıncılık	Öykü	
Miyase SERTBARUT	Çöp Plaza	2015	9. baskı	12+		Tudem Yayıncılık	Roman	
Aytül AKAL	Babamın Sihirli Küresi	2014	4. baskı	10+		Tudem Yayıncılık	Öykü	
Gülten DAYIOĞLU	Kayıplara Karışmak	2014	1. baskı	13+		Altın Kitaplar	Roman	
Gülten DAYIOĞLU	Suna'nın Serçeleri	2015	48. baskı	10+		Altın Kitaplar	Öykü	

Verilerin Toplaması ve Analizi

Çalışmada, doküman inceleme yoluyla toplanan veriler, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılırken, içerik analizi elde edilen verilerin daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir.³³ İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği biçimde organize ederek yorumlamaktır. Bu temel amaç çerçevesinde öncelikle çözümleme birimi olarak ana kategoriler ile alt kategorilerin belirlenip tanımlanmıştır.³⁴ Çalışmada betimsel analizde yaygın olarak başvurulan doğrudan alıntılara da yer verilmiştir.

Çağdaş Türk çocuk ve gençlik yazını yapıtlarında yer alan çocuk ve ebeveyn tiplerinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada 'çocuk' ve 'ebeveyn' kavramları ana kategori olarak kabul edilmiş; 'çocuk tipleri' ve 'ebeveyn tipleri' ise alt kategoriler olarak belirlenmiştir. Çocuk tiplerine ait kodlamalar, eserlerdeki kahramanların analiz edilmesiyle belirlenmiştir. Ebeveyn tiplerine ait kodlamalar ise Haluk Yavuzer'in³⁵ yaygın ana-baba tutumlarını (baskıcı/otoriter tutum, ilgisiz/kayıtsız tutum, dengesiz ve karasız tutum, aşırı koruyucu tutum, mükemmeliyetçi tutum, güven verici/destekleyici tutum) içeren sınıflandırması esas alınarak belirlenmiştir.

³³ Yıldırım, A., ve Şimşek, H, a.g.e., s. 89

³⁴ Yıldırım, A. ve Şimşek, H, a.g.e., s. 227

³⁵ Yavuzer, H. (2001). *Yaygın Anne-Baba Tutumları*. Ana Baba Okulu içinde, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 115-132.

BULGULAR VE YORUM

Çocuk Tipleri

İncelenen eserlerdeki birinci dereceden çocuk kahramanlar ve onların belirgin özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: İncelenen kitaplardaki çocuk tiplerinin belirgin özellikleri

Kitap Adı	Kahraman Adı	Kahraman özellikleri
Sakız Sardunya	Sakız Sardunya	Meraklı, akıllı, uslu, hassas, iyi kalpli, duyarlı, sorgulayan, kitap okumayı seven, doğayı ve hayvanları seven, cesur.
Son Ada'nın Çocukları	Genç Yazar	İyimser, umutlu, saf, iyi niyetli, meraklı, sorgulayan, haksızlığa karşı duran, cesur, korkusuz, mücadeleci.
Yıldızlar Nereye?	Giz Çözücü	Meraklı, gizemli, araştırmacı.
Penceredeki Kuş	Ayça	Doğayı ve hayvanları seven, meraklı.
Duvarlar Resim Olsa	Fulya	Hayal gücü geniş, kitap okumayı ve doğayı seven, akıllı.
Yalancı Portakal	Elif	Hayal kurmayı, kitap okumayı hayvanları ve doğayı seven, umut dolu, sabırlı, dirayetli, yalancı.
Kayıplara Karışmak	Güneş	Alçakgönüllü, iyi yürekli, yardımsever, akıllı, çalışkan, sosyal, mesafeli, sevgi ve neşe dolu, duyarlı, hayvansever, kitap kurdu, araştırmacı, sorgulayıcı, bilgili, kültürlü.
	Gür	Akıllı, yaramaz, delişmen, şımarık, asi, hayvanları ve kitap okumayı seven, bilgili, kültürlü.
Suna'nın Serçeleri	Suna	Yaramaz, savruk, biraz kaba, dürüst, sözünde duran, kitap okumayı ve hayvanları seven, acıma duygusu baskın.
Çöp Plaza	Fırat ve Berk	İkisi de araştırmacı, dedektiflik oynamayı seven, meraklı.
Babamın Sihirli Küresi	(isimsiz)	Üçüncü sınıfta okuyan, şiir okumayı ve yazmayı seven, hayal gücü gelişmiş.

Sevim Ak'ın 2015 yılında yayımlanan çocuk öykülerinden ilki olan *Duvarlar Resim Olsa* adlı kitabın ana kahramanı Fulya adlı bir kız çocuğudur. Kitap okumayı ve hayal kurmayı seven Fulya, taşındıkları eve uyum sağlama sürecinde kendini yalnız hissetmektedir. Bu yalnızlık duygusundan ise karşı dairede oturan kendi yaşındaki lösemi hastası Gülce ile tanışarak kurtulur. Kitapta kıvrıcık, kızıl saçlı, cin bakışlı Fulya ile hayat dolu Gülce'nin dostluğu, sevginin tüm yaraları iyileştiren bir güç olduğunu ortaya koyar. Eserde, lösemi hastası olan Gülce'nin yaşama sevinci, umut dolu Fulya'nın dost canlısı kişiliği çocuk okuyuculara olumlu rol model olarak sunulmaktadır.

Kitapta kentsel dönüşüm sürecinin doğa üzerinde yarattığı tahribat vurgulanırken çocukların söz hakkının hemen hiç olmadığı, uyulması mecbur metropol hayatın sıklığı gözler önüne serilir. Bu yeni hayatın içerisinde kocaman, aydınlık, bakımlı rezidanslar, spor salonları, yüzme havuzları ve oyun alanları vardır. Ancak bu durum, doğal yaşamdan koparılan çocukların yalnızlık duygusunu gidermeye yetmez.

Sevim Ak'ın *Yıldızlar Nereye?* adlı çocuk kitabında ise yine insanoğlunun doğa üzerinde yarattığı tahribat vurgulanmaktadır. Hande D. Akçam'ın resimlemelerinin yer aldığı kitapta kesilen ağaçlar, hesapsızca dikilen gökdelenler, barajlar; sıcaklığı, yağmuru, rüzgârın yönünü ve nem oranını tahmin etmeyi zorlaştıranca on yıllık işinden kovulan bir hava tahmincisinin öyküsü anlatılmaktadır. Bulut Adam, işinden kovulduğu için hayata ve çok sevdiği doğaya küser. Ancak kıvrıkcık kirpikli, temiz bakışlı, meraklı, gizemli ve hayat dolu bir çocuk olan 'Giz Çözücü' ile tanıştıktan sonra hayata bakışı değişir. Şaşırtıcı ve heyecan verici sorularına yetişkinlerden tatmin edici cevaplar alamayan Giz Çözücü, Bulut Adam'ın içindeki çocuğu yeniden ortaya çıkararak onun hayatla barışmasına vesile olur.

Miyase Sertbarut'un *Yalancı Portakal* isimli çocuk kitabının ana kahramanı Elif, okul çağına gelmiş, zehir gibi, duygu dünyası da zekâsı kadar gelişmiş, sevimli bir kız çocuğudur. Ailesi maddi sebeplerle Elif'i köye, halasının yanına göndermeye karar verir. Elif, köye gittiğinde sabrı ve sınırsız sevgisiyle başta aksi halası ve felçli babaannesi olmak üzere herkese şifa olur. Hayal kurmayı, doğayı, hayvanları ve kitap okumayı çok seven Elif'in umut dolu kişiliği, kitapta olumlu bir rol model olarak dikkatlere sunulmaktadır. Elif, birçok yetişkinden daha duyarlı ve dirayetlidir. Onun öğretmeninin gözünde biricik olmak için söylediği yalanlar ise her çocuğun içindeki gerçekle hayal arasındaki ince çizgiyi gözler önüne sermektedir. Elif'in bahçedeki portakal ağacına bakıp "*Acaba yalancılık bana bu yalancı portakal ağacından mı bulaştı?*" (s. 50) diye sorgularken takındığı masumiyet ve pişmanlık, yalanlarını da okurun gözünde sevimli kılmaktadır.

Elif Şafak'ın ilk çocuk kitabı olan *Sakız Sardunya*'nın aynı adlı kahramanı İstanbul'da sakin bir mahallede yaşayan, ismini hiç mi hiç sevmeyen, bir kız çocuğudur. Anne babasına ve öğretmenlerine durmadan sorular soran Sakız Sardunya, doğayı ve hayvanları çok sevmektedir. İyi kalpli, nazik, hassas, duygulu, cesur, akıllı, uslu, meraklı, çok da konuşkan bir çocuk olan Sakız Sardunya'nın hayal dünyası da oldukça gelişmiştir. "*...Saçları yaz mevsiminde sarıya, sonbaharda kızıla çalan kumraldı. Belki biraz zayıftı ama sıksa dasayılmazdı. Yüzü yuvarlak, gözleri elaydı. Kitap okumaya, müzik dinlemeye, film seyretmeye, resim yapmaya, top oynamaya, ip atlamaya ve çikolatalı kurabiye pişirmeye bayılırdı.*" (s. 7).

Dostluk, paylaşım, hayal gücü, kitap ve doğa sevgisinin özenle işlendiği kitapta çizilen çocuk tipleri olumlu özellikler taşımaktadır. Yaşıtı pek çok çocuktan farklı olarak doğaya hayranlık besleyen ve insanların yaşadıkları çevreyi sahiplenmeleri gerektiğini düşünen Sakız Sardunya, büyüklerin yaşadıkları mekânları temiz tutup çevreyi kirletmelerine hiçbir anlam veremez. Çevreyi korumak için bir kampanya yapmak ister fakat isminden ötürü alay edileceği düşüncesiyle bu fikirden vazgeçer.

Kitapta yoğun teknoloji kullanımı da eleştirilir. "*Sokakta oyun oynamayan, evde kitap okumayan çocukların hayal dünyası nasıl gelişebilir?*" (s. 87) diyen Sakız Sardunya,

teknolojinin esiri olmamış, günlük tutmayı seven, doğaya ve hayvanlara değer veren bir çocuktur. Daha fazla ağaç kesilmesin diye defterini tutumlu kullanan, duyarlı ve bilinçli bir kahramandır. Çocukların eskisi gibi kitap okumadığından ve hayal kurmadığından yakınan kahramana göre sürekli bilgisayar oyunları oynayan ve televizyon izleyen çocukların beyinleri de böylelikle boşalmaktadır. Onun kütüphanede bulunduğu gizemli kürenin elektrik yerine kitaplarla şarj olması da verilen mesaj açısından dikkate değerdir.

Sakız Sardunya, kütüphanede bulunduğu sihirli küre ile büyütlü Efhima (efsaneler, hikâyeler, masallar) ülkesini dolaşırken pek çok yeni şey öğrenir. Sihirli bir ormanda, uçan atlar ve yepyeni arkadaşlarla gezer; toprak, su, hava ve ateş olmak üzere dört yoldan ilerleyerek maceradan maceraya atılır. Düşler ülkesinden tüm insanlığa verdiği mesaj, çocuk eğitimine yönelik önemli bilgiler sunar: “*Şehirdeki bütün çocuklara kâğıt kalem verin. Onları özgür bırakın. Sen çocuksun yapamazsın, sen çocuk anlamazsın demeyin. Anlatın. Konuşun. Yüreklendirin. Yapabilirsiniz deyin. Cesaretlendirin. Hikâye anlatmaya, masal uydurmaya, şiir yazmaya, resim yapmaya teşvik edin. Eminim harika fikirler bulacaklar.*” (s. 136).

Zülfü Livaneli'nin çağdaş çocuk edebiyatı içinde önemli bir yeri olan *Son Ada'nın Çocukları* adlı kitabı, huzurlu bir adada yaşayan kırk ailenin öyküsünü anlatmaktadır. Livaneli'nin romanında yarattığı hayali ada, okuyucuya benzersiz bir huzur hissi verirken, sonrasındaki olaylar zinciri, okuyucuya sorgulama ve yaşanan hayata karşın uyanık ve dirençli kalma bilicini vermektedir. Son Adanın Çocukları, genç okuyucuların dünyaya umutla, iyimser bir tutum içinde ama gerçekçi bir bakış açısıyla bakmalarını sağlayan, sosyal ilişkilerle birlikte doğayı ve hayvanları önemsemeyi temel ilke edinmiş bir eserdir. Gençlere verdiği mesajlarla dikkat çeken kitapta temelde dünyayı çocukların kurtaracağı düşüncesi vurgulanır.

Kitapta dört çocuk tipinden bahsedilmektedir. Bunlar, olayların anlatıcısı konumundaki genç yazar, bakkalın dilsiz oğlu ve diktatör başkanın iki torunudur. Televizyonun, internetin olmadığı ve okulun bulunmadığı adada çocuk nüfusu da yok denecek kadar azdır.

Kahraman anlatıcı konumundaki genç yazar, kendi yeterliklerinin farkında, iyi niyetli, iyimser, umutlu, saf, meraklı, sorgulayan, haksızlığa karşı duran, cesur, korkusuz, mücadeleci bir çocuk tipi olarak idealize edilir. Teknolojik araçların olmadığı adada vaktini yüzerek, sahilde dolaşarak, kitap okuyarak, çeşit çeşit kuşları ve böcekleri inceleyerek geçirmektedir. “*Belki benim yaşındakiler büyüünce ülkemize tekrar barış gelir.*” (s. 39) sözüyle dünyayı çocukların/gençlerin kurtarabileceğine duyduğu inancı ve yetişkinlerden umudunu kestiğini vurgular. Adanın yakılmasının ardından yetişkinlerin harekete geçmedeki pasifliğini eleştirir ve “*daha fazla seyirci kalmayacağını, çocuk olduğu için susmayacağını, sorunları büyüklerin çözmesini beklemeyeceğini*” dile getirerek harekete geçer (s. 189).

Başkanın iki torunundan kız olanı on üç yaşlarında şımarık ve somurtkan bir kızdır. Erkek torunu ise on yaşlarında güler yüzlü bir çocuktur (s. 25). Kız torun, başta olumsuz bir model olarak çizilse de sonradan dedesinin yaptığı yanlışları yüzüne vurarak onun bir bakıma gerçeği görmesini de sağlayan önemli bir kahramandır. Genç yazarın dilsiz arkadaşı ise okula hiç gitmemiş, durgun zekâlı, çalışmadığı zamanlar hayallere dalıp giden, sessiz,

sakin, ada halkı tarafından çok sevilen bir çocuktur. Herkesin işe yaramaz diye hor gördüğü çocuk, doğa ve insan sevgisine sahip duyarlı bir genç olarak idealize edilmiştir.

Gülten Dayıoğlu'nun günümüzde de çok okunan eserlerinden biri olan *Suna'nın Serçeleri*'nde ana kahraman Suna adında on yaşlarında yaramaz, savruk, biraz da kaba; ancak dürüst, sözünde duran, acıma duygusu baskın bir kız çocuğudur (s. 10). Kitap okumayı ve hayvanları seven Suna, erkeksi tavırlarıyla bir kız çocuğundan beklenmeyen davranışlar sergilemektedir. Onun bu hâlinde anne ve babası hoşnut değildir. Mahallenin erkek çocuklarının ayaktopu oynadıkları sırada topu kaçıran Suna, bir kireç kuyusuna düşer ve sakatlanır. Ayakları yanan Suna bir yıl yatağa mahkûm kalır. Bu süreç içerisinde durgunlaşan Suna; kitap okuyan, sakin, dingin bir kız çocuğuna dönüşür. Can sıkıntısından uydurduğu öykülerle hayal gücünü ve yaratıcılığını da ortaya koyan Suna'nın penceresine konan serçe dostları; ona güzel, ilginç, meraklı, coşkulu öyküler ve masallar anlatarak onun hayata yeniden bağlanmasını sağlarlar.

Gülten Dayıoğlu'nun ellinci sanat yılında yayımlanan son romanı *Kayıplara Karışmak* ise, aynı zamanda roman kişisi de olan yazar ve ailesinin, hiçbir varisi bulunmadığı için beş yıldır eşyalarıyla birlikte boş kalan bir evi satın almalarıyla başlar. Evin sahibi olan Selam ailesinden Hadi Bey ve Ilgın Hanım'ın ölümlerinin ardından kızları Güneş Selam'ın sıradışı bir şekilde ortadan kaybolması, yazar anlatıcının bu romanı yazma sebebi olarak açıklanır.

Dayıoğlu'nun postmodern izler taşıyan son romanı *Kayıplara Karışmak*'ın baş kahramanları Gür ve Güneş adında iki gençtir. Gür; İslamî değerlere bağlı, dört eşli, Urfalı bir ağanın tek erkek evladı; Güneş ise herhangi bir dini temsil etmeyen ancak gelecekte insanlık ve dünya için önemli görevleri olacağına inanılan Şimti soyundan gelme dünyaca tanınmış mühendis bir baba ile jeolog bir annenin tek kızıdır. Roman boyunca her iki kahramanın başından geçenler, aldıkları eğitim, içinde buldukları sosyal ve kültürel koşullar çocukluklarından itibaren ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Birbirlerini çocukluktan beri tanıyan Güneş ve Gür'ün yüreklerinde çocuk saflığıyla başlayan sevgi giderek büyüyen bir aşka dönüşür. Bu aşkın önündeki en büyük engel ise sınıf ayrımı, Doğu-Batı çatışması ve hoşgörüsüzlüktür.

Romanın baş kahramanlarından biri olan Güneş, Şimti topluluğunun bir üyesidir. Hz. Âdem'in oğlu Habil'in ikiz kız kardeşinden türeyen bir ırk olan Şimtiler safkan kalabilmek için birbirleriyle evlenen bir topluluktur. Kutsal Şimti kitaplarına göre gelecekte insanoğlunun kaderini değiştirecek zamanlarda anahtar rol oynayacaklarına dayanarak soylarının bozulmasını engellemeye çalışan Şimtilik inancı, Güneş ve Gür'ün birlikteliğinin önünde bir engel olarak belirlemektedir.

Mühendis Hadi Selam ve jeolog Ilgım Selam'ın tek kızı olan Güneş, İstanbul'da başlayan ilk çocukluk yılları sırasında kendisini ve ailesini derinden etkileyen bir acı yaşar. Güneş'in küçük kardeşinin kaybı sonucu acılarını bir nebze olsun dindirmek isteyen aile, Şanlıurfa'nın Bozova köyüne taşınır. Güneş, çocukluğunun en güzel yıllarını Bozova'da geçirir. Onun sınıf arkadaşı Gür'e beslediği sevgi, ruhundaki tüm yaraları iyileştirir. Bozova köyü ağası Celal'in oğlu olan Gür ile başlayan ilişkileri ikisinin de hayat boyu unutmayacağı bir çocukluk aşkına dönüşür. Şimti topluluğuna mensup olan Selam ailesi, bu ilişkiyi onaylamaz ve Bozova macerasına son vererek aniden İstanbul'a döner. İçinden bir türlü

Bozova'yı ve Gür'ü çıkaramayan Güneş ise mutlu geçen çocukluğunun ardından zor bir ergenlik yaşar. Aşklarının peşinden koşan ancak geleneklerin baskısına yenilen iki genç, yıllar sonra New York'ta bir projeye yeniden bir araya gelir.

Güneş, dersleri ve sosyal duruşu çok iyi olan, insanlara belli bir mesafede bulunan, akıllı, sosyal, iyi yürekli, sevgi ve neşe dolu, yardımsever ve çalışkan bir genç kızdır. Okulunda sportif, eğitsel ve bilimsel toplantılara aktif olarak katılan Güneş; varlıklı ve asil bir aileden gelmiştir. Göz alıcı bir güzelliğe sahip olmamasına karşın; varlığında insanı etkileyen gizemli bir enerji de barındırmaktadır (s. 26). Romanın bir diğer çocuk kahramanı Gür ise kabına sığmayan çok akıllı bir çocuktur. Köyün ileri gelenlerinden Celal Ağa'nın biricik oğlu olduğu için her isteği anında yerine getirilmiş, bu da onu şımarık ve asi bir çocuk hâline dönüştürmüştür.

Güneş ve Gür'ün ortak noktaları ikisinin de aileleri tarafından el bebek gül bebek yetiştirilmeleridir. Evlerinde her istedikleri yapılan çocuklar, okula başladıklarında bocalama yaşamışlardır. Bu durum onları sosyal yönden olumsuz etkilese de birbirlerine yakınlaştırmıştır. İlkokul yıllarının ardından birbirlerinden uzak kalan iki genç, aşklarını untabilmek için kendilerini eğitime, okumaya, insanlara faydalı olmaya adanmışlardır. Sosyal açıdan içlerine kapanan iki arkadaş, yıllar geçse de birbirlerini unutmamıştır.

Süleyman Bulut'un Can Çocuk Yayınlarından çıkan kitabı *Penceredeki Kuş*'un çocuk kahramanı Ayça; doğayı ve hayvanları seven, meraklı bir kız çocuğudur. Yeni taşındıkları evlerinde penceresine konup duran kuşun gizemini çözmeye çalışan Ayça, evlerinin karşısındaki kocaman ağaçlık alana bakarak zaman zaman düşlere dalar. Öyküde doğal yaşamın tahrip edilmesi ve hayvanların yaşam alanının insanlar tarafından ele geçirilmesi çocuk duyarlılığı ile aktarılır. Doğanın tahrip edilmesiyle elde edilen daha konforlu bir yaşam, Ayça'nın mutluluğuna değil, mutsuzluğuna sebep olmuştur.

Miyase Sertbarut'un *Çöp Plaza* adlı eseri, zengin-fakir çatışması üzerine kurulmuş, birbirinden farklı iki dünyanın anlatıldığı bir romandır. Bir yanda kentli seçkinlerin yaşadığı, kuşların, böceklerin bile uğramadığı, her türlü tehlikeye karşı önlem alınan, daima steril ve korunaklı Elit City; öte yanda zenginlerin çöplerini toplayarak geçimlerini sağlayan insanların yaşam savaşı verdiği Gülova Mahallesi diğer adıyla Çöp Plaza.

Çocuklarını her türlü tehlikeden koruyarak yapay fanuslar içinde büyüten Elit City'de çocukların sağlığı büyük tehdit altındadır. Bağışıklık sistemleri çökmeye başlayan çocuklar yüksek yaşam standartlarına rağmen bitkin ve hastadır. Bunun üstesinden gelebilmek içinse tek bir çare vardır: kan nakli. Bu zengin fakat hastalıklı çocuklar, hemen bitişiğinde yaşayan Çöp Plaza'nın çocuklarının kanına muhtaçtır. Çünkü Çöp Plaza'nın çocukları gayet sağlıklı ve gürbüzdür.

Kitapta Çöp Plazalı Fırat ile Elit Siteli Berk iki ayrı dünyayı temsil eden çocuk tipleridir. Yoksulluğu temsil eden Fırat; ilkokul ikinci sınıfa giden, meraklı, zeki, araştırmacı bir çocuktur. En büyük zevki babasının çöpten topladığı büyüteçleri biriktirmektir. Elindeki büyüteçle etrafı incelerken hayallere dalan Fırat'ın en büyük hayali bilim adamı olmak, mikropları incelemektir. Dedektiflik oynamayı çok seven Fırat, mahallesinde yaşanan gizemli olayları çözmek için gizlice girdiği Elit Site'de kendi yaşlarında zengin bir çocuk

olan Berk’le tanışır. Kendilerine bir oyun ve hayal arkadaşı bulan Berk ile Fırat’ın dostluğu, çıkarsız dünyası olan çocukların eşitliği büyüklerden daha iyi bildiklerini ortaya koyar.

Fırat’ın ergenlik çağındaki abisi Murat ise asi, başına buyruk, yaşadığı sefil hayattan bıkmış bir delikanlıdır. El arabasıyla çöplerden atık kâğıt toplamaktadır. Sokaklarda atık ararken dayak yiyen, hakarete ve aşağılamalara maruz kalan Murat, bu sebeple içinde zenginlere karşı bir öfke biriktirmiştir. Çünkü fakir insanların aç kalmamaları ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için zenginlerin daha çok tüketmesi, daha çok şey kullanıp atması gerekmektedir. Sağlık taraması bahanesiyle kanlarını gizlice çalan zengin ve nüfuzlu insanların hain planlarını ortaya çıkarmak için Doktor Metin’le birlikte plan yaparak kendini kanıtlama çabasına girişir. Camı pahasına girdiği bu mücadele sayesinde değerli olduğunu hisseder.

Kitapta Çöp Plaza’nın yoksul çocukları gerçekçi bir bakış açısıyla tarif edilir: “*Adım adım dolaşıyorlardı kenti. Demir, plastik, kâğıt, cam... İşe yarayabilecek ne varsa taşırıldıkları yuvalarına. Sokakların yanı sıra market arkası, lokanta arkası, alışveriş merkezi arkası onlarındı. Ön kapılar, ön girişler, ön bahçeler bu çocukları sevmezdi. Sevilmediklerini bilen çocuklar, nefret etmeyi de böyle böyle öğrendiler.*” (s. 37).

Aytül Akal’ın *Babamın Sihirli Küresi* isimli öykü kitabı, babaannesinin ona keçeden yaptığı mor şapkasıyla dolaşmaya bayılan, dokuz yaşında, hayal gücü gelişmiş, şiir okumayı ve yazmayı seven, üçüncü sınıf öğrencisi bir kız çocuğunun, asıl olarak okulda geçen üç hikâyesinden oluşmaktadır. Yazar, birbirine konu olarak bağlı öykülerde engellilik, eğitimde fırsat eşitliği gibi sosyal konularda çocukları düşünmeye sevk etmektedir. Kitapta parası olmayanların da eğitim fırsatından yararlanabilmesi için burs sistemi bir öneri olarak getirilip toplumsal dayanışmanın önemi vurgulanmaktadır.

Ebeveyn Tipleri

İncelenen eserlerdeki ebeveynler ve onların hangi ebeveyn tipini yansıttığı Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: İncelenen kitaplardaki ebeveyn tipleri

Kitap Adı	Ebeveyn	Ebeveyn Tipleri
Yıldızlar Nereye?	Giz Çözücü’nün anne-babası	İlgisiz/kayıtsız anne-baba
Yalancı Portakal	Elif’in anne-babası	İlgisiz/kayıtsız anne-baba
Duvarlar Resim Olsa	Fulya ile Gülce’nin anneleri	Aşırı koruyucu, otoriter anne
Sakız Sardunya	Sakız Sardunya’nın anne-babası	Aşırı koruyucu anne-baba, hoşgörülü baba
Son Ada’nın Çocukları	Genç yazarın anne-babası	Aşırı koruyucu anne, güven verici/destekleyici baba
Çöp Plaza	Berk ve Fırat’ın anne-babası	Aşırı koruyucu anne-baba
Kayıplara Karışmak	Güneş ve Gür’ün anne-babaları	Otoriter, aşırı koruyucu anne-baba
Babamın Sihirli Küresi	Çocuk kahramanın anne-babası	İlgisiz/kayıtsız ve otoriter

Çağdaş Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Yapıtlarında Model Olarak Sunulan
Çocuk Ve Ebeveyn Tipleri

		anne-baba
Penceredeki Kuş	Ayça'nın anne-babası	Serbest anne-baba
Suna'nın Serçeleri	Suna'nın anne-babası	Aşırı koruyucu, mükemmeliyetçi, otoriter anne-baba

Sevim Ak'ın *Yıldızlar Nereye?* adlı öyküsünün ana kahramanı Bulut Adam; doğayı ve hayvanları seven, içindeki çocuğu kaybetmemiş bir yetişkindir. O, çocukluğunu geçirdiği mezrada güneşle uyanıp günbatımıyla uykuya geçtiği doğal yaşamı özlemektedir. Kahramanın “betondan yüksek binaların, asfalt yolların, geceyi kirleten ışıkların bulunmadığı, elektriğin bağlanmadığı, musluklarından suyun akmadığı bir dağ evinde” (s. 14-15) geçirdiği çocukluk yılları, kentsel dönüşümle birlikte insanoğlu tarafından tahrip edilmiştir.

Kitapta yer alan ebeveyn tiplerinin kayıtsız/ilgisiz bir anne-baba modelini yansıttığı da dikkat çekmektedir. Yaşlılarına göre oldukça meraklı bir çocuk olan Giz Çözücü, evren ile ilgili sorduğu sorulara babasının hiç yanıt vermediğini ve hep yoğun olduğunu dile getirirken ebeveynleri tarafından anlaşılmadığını vurgulamaktadır (s. 51).

Sevim Ak'ın diğer öykü kitabı *Duvarlar Resim Olsa*'da Fulya ve Gülce'nin anneleri aşırı koruyucu ve otoriter bir tutum sergilemektedirler. Dışarının tehlikeli olduğunu düşünen anneler, evlatlarını koruyabilmek için onların dışarıda oynamalarını yasaklamış, arkadaş edinmelerine de engel olmuşlardır.

Miyase Sertbarut'un *Yalancı Portakal* adlı çocuk kitabında ebeveyn tipleri geleneksel özelliklere sahiptir. Elif'in babası ve annesi maddi açıdan yaşadığı zorluk nedeniyle kızlarını köydeki halasının yanına göndermeye karar verirler. Bu konuda kızlarının fikrini almazlar. Elif'in köydeki halası ise ömrünü felçli annesine bakmakla geçirdiği için hayatını yaşayamadığını düşünen, aksi, huysuz bir yetişkindir. Elif'in öğretmeni ise olumlu bir model olarak yansıtılmaktadır. Öğretmen, Elif'in dikkat çekmek için söylediği yalanlara temkinli yaklaşıp ona körü körüne inanmaz ve yalan söylemenin kötü bir davranış olduğunu hissettirir.

Elif Şafak'ın kitabı *Sakız Sardunya*'da yer alan ebeveyn modelleri farklılık arz etmektedir. Anne aşırı koruyucu bir tutuma sahiptir. Okuldaki haylaz öğrenciler ismiyle alay ettiği için ismini hiç sevmeyen Sakız Sardunya, bu konuda birkaç kez anne ve babasına dert yanar, ancak ciddiye alınmaz. Küçüklüğünden beri bir hayvanı olmasını ister, ama annesi Hayal Hanım şehir yaşamının buna çok uygun olmadığını düşünür. Babası Hasan Bey ise kızını kıramaz ve ona adlarını Gece ve Gündüz koyacağı iki minik su kaplumbağası hediye eder. Yetişkinlerin dünyasını sorgulayan Sakız Sardunya, kitap okumanın yararlarından bahseden anne ve babasının neden yeteri kadar kitap okumadıklarını da sorgular.

Sakız Sardunya'nın babası Hasan Bey; kızıyla gurur duyan, onunla vakit geçirmekten hoşlanan, onu daima cesaretlendiren, onun gözünde her şeyi bilen ideal bir baba modelidir. Diğer yetişkinler gibi yanlış tarafları olsa da hoşgörülü, güven ve cesaret veren bir babadır.

Sakız Sardunya'nın Fen Bilimleri öğretmeni Leyla Hanım, ideal bir öğretmendir. Leyla Hanım, öğrencilerinin meraklı sorularını ilgiyle ve içtenlikle yanıtlayan, onları cesaretlendiren, her zaman yumuşak bir ses tonuyla konuşan, sevgi dolu, sabırlı ve şefkatli bir öğretmendir (s. 26). Bu nedenle tüm öğrenciler gibi Sakız Sardunya da, Fen Bilimleri dersini çok sevmekte ve bu derste kendine güvenmektedir. Okulun matematik öğretmeni Sinan Sarımtırakkulak ise olumsuz öğretmen tipini yansıtmaktadır. Okulun en sert öğretmeni olan Sinan Bey; öğrencilerinin adını bilmeyen, hep aynı kişilere söz hakkı veren, soru sorulmasına tahammül edemeyen, öğrencilerini notla tehdit eden olumsuz bir öğretmendir.

Aynı kitapta kahramanın babaannesi ve dedesi tipik bir Türk ailesini yansıtır. Şirindiyar Kasabası'nda yaşayan Kiraz Hanım ile Kahraman Bey'in; pembe, iki katlı, bahçeli bir evleri vardır. Her çeşit türden turşu yapan ve evinin her tarafını dantellerle kaplayan babaanne, torununu çok sevmektedir. Komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin gelenekseli yansıttığı bu kasabada beş günlüğüne tatile çıkmak Sakız Sardunya için oldukça heyecan vericidir.

Kütüphaneci Nazım Bey ise; kitap okumayı seven, ileri görüşlü, hayal gücü gelişmiş bir yetişkindir. İçindeki çocuğu kaybetmemiş olan kahraman, bu sayede yaratıcılığını da koruyabilmiştir.

Zülfü Livaneli'nin kitabı *Son Adanın Çocukları*, rastlantılarla adayı bulmuş kırk mutlu ailenin huzur ve barış içinde yaşadığı, cennet gibi bir adada geçer. Mütevazı bir yaşamın hüküm sürdüğü, paraya bile çok az ihtiyaç duyulan, şiddet ve gücün değil, sevginin ve barışın hâkim olduğu ada, diktatör bir başkanın emeklilik yıllarını geçirmek üzere adaya gelmesiyle huzurlu günlerini geride bırakır.

Adaya 'medeniyet' getireceği fikri ile halkı kandıran zorba başkanın yaptığı ilk iş, ağaçların budanmasını emretmek olur. Ardından adaya 'demokrasi' getirmek için bir yönetim kurulu oluşturur. Kurul, adanın asıl sahipleri olan martıları, beş yıldızlı oteller yaptırılabilmek için öldürme kararı alır. Bu duruma itiraz edenler olsa da başkanın gücü karşısında etkisiz kalırlar. Martıların katliamının ardından adadaki ekolojik denge bozulur. Bundan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmaz. En sonunda halk, adayı yakarak başlarına gelen felaketten kurtulmaya çalışır. Bu da huzur dolu günlerin sonu olur.

Livaneli'nin yarattığı ütopyik ada nüfusunun büyük bir çoğunluğunun yetişkinlerden oluşmaktadır. Emekliler ve huzurlu bir hayat isteyen orta yaşlılardan oluşan ada nüfusu içerisinde; yalnızca dört çocuktan bahsedilir. Adada yöneten ya da yönetilen olmadığı gibi, birey ve toplum yaşamında bencilliğin nedeni olan mülkiyet kavramından da bahsedilmemektedir. Çevre kirliliğinin, fakirliğin ve savaşların arttığı ülkede, ada sakinleri, sevgi ve barış içinde yaşadıkları adanın diğer insanlar tarafından bilinmesini istememektedirler (s. 13). Teknolojiden uzak bir yaşam süren ada halkı, ihtiyaçlarını karşılamak için imece usulü birlikte çalışmaktadır. Dünyevi işlerle ilgilerini kesip adadaki yaşamın tembelliğine kapılan sakinler, kaderine boyun eğen, pasif insan tipini yansıtmaktadırlar. Uygarlıktan uzak yaşayan halk, aşırı tembellik ve uyuşukluğun da etkisiyle yabani insanlar hâline gelmişlerdir. Hiçbir şeyi eleştirmeyen, soru sormayan, karşı çıkmayan ada halkı '*Bana dokunmayan yılan bin yaşasın!*' düsturuyla hareket etmektedir (s. 57).

Kitapta olumsuz bir yetişkin modeli olarak çizilen diktatör başkan, yoksul bir ailede büyümüş, yardımlarla okumuş ve evlenmiştir. Askerlikte yükseldikten sonra da devlet başkanlığına getirilmiştir. Herkesi devletin düşmanı olarak kabul edip her sorunun savaşarak çözüleceğine inanmaktadır. Demokratik bir yolla seçilmediği için düşmanları olan başkan, içindeki korkuyu bastırmak için ülkeyi baskı, şiddet ve korkuyla yönetmektedir (s. 114). Bencil ve korkak bir kişiliğe sahip olan başkan, etkileyici konuşması ve nüfuzuyla insanları baskı altına almaktadır. Yıllarca yöneticisi olmadan huzur içinde yaşayan adayı bir yönetime kavuşturmak; böylelikle adayı düzensizlik, kuralsızlık ve kargaşadan kurtarmak için uğraşır. Çünkü adaya medeniyet getirme gayreti içinde olan başkan için “*medeniyet, insanın doğayı istediği gibi denetim altına alması demektir.*” (s. 80).

Romanda tüm yönetici tipleri eleştirilmektedir. Buna göre yöneticiler kendi çıkarları için ülkenin zenginliklerini kullanmakta, doğal güzellikleri yok etmekte, halkı bilgisiz ve fakir bırakmakta ve onları birbirine düşman etmektedirler. Ayrıca iyi yürekli ve adil olduklarına halkı inandırmak için millî bayram günlerinde halkı selamlarken, bir çocuğun başını okşarken, çocuk yurtlarını ziyaret ederken fotoğraflarını çektirip gazetelerde zorla bastırmaktadırlar (s. 40). Halk ise kavga etmekten, yöneticileri eleştirmeyi unutmaktadır.

Kitapta kahraman anlatıcı olan genç yazarın dayısı, ideal bir yetişkin tipi olarak yansıtılmaktadır. Mesleği yazarlık olan kahraman, yeğenine yazarlık konusunda yol göstermekte ve onu eğitmektedir. Genç yazar için de dayısı örnek aldığı bir modeldir. Yazar dayı; kitap okumayı, doğayı ve insanları seven, sorgulayan, eleştiren, vicdan sahibi, haklının yanında olan, sevginin tüm zorlukların üstesinden geleceğine inanan, cesur, dürüst bir aydındır. Başkanın adalarına taşındığı gün tehlikenin farkına varmış, yaklaşan felaket konusunda halkı uyarmasına rağmen kimseyi ikna edememiştir. Adanın yönetim kuruluna da kurayla seçilen yazar, muhalif tavırlarıyla dikkat çeker. Yeğenine haksızlıklar karşısında susmamasını, adanın geleceği için insanları bilinçlendirmesini, bunun bir görev olduğunu vurgulayarak ona sorumluluk yükler. Tek başına kalmak pahasına her zaman dile getirdiği muhalif fikirleri nedeniyle başkan tarafından hapse atılır.

Genç yazarın babası hayatta olmamasına karşın öğütleriyle daima hatırlanır. İyimser ve umut dolu bir yetişkin olan babaya göre “*İyiler her zaman kötülerini yenecek kadar güçlüdür. Yeter ki güçlerinin farkına varıp birleşsinler.*” (s. 34). Genç yazarın annesi ise ada halkı gibi korkak, oğlu için endişeli, kaygılı, tedirgin ve sevgi dolu bir anne modelidir. Ancak zaman zaman umudunu yitirir ve karamsarlaşır. Ona göre “*İyiliğin içindeki saflık planlı olmasına engel oluyor, onu güçsüz yapıyor. Bu yüzden dünyanın her yerinde kötülük saflığı yeniyor.*” (s. 75). Ancak sakın ve tedirgin görünümünün altında büyük bir enerji ve mücadele ruhu taşıyan anne, adalarının geçirdiği değişime karşı çıkmak ve halkı bilinçlendirmek için “*Şiir, silahtan güçlüdür.*” düsturuyla hareket eder ve hazırladığı şiirli broşürle ada halkını mücadeleye çağırır (s. 95).

Gülten Dayıoğlu'nun *Suna'nın Serçeleri* isimli eserinde anne modeli, aşırı koruyucudur. Baba ise kızına daima başka çocukları örnek olarak gösteren, kızının yaptığı hiçbir şeyi beğenmeyen kayıtsız/ilgisiz bir modeldir. Anne-babasını çok sevmesine rağmen Suna, onların bu tavırlarından hoşnut değildir. Anne-baba kızlarını geleneksel bir tarzda yetiştirme

gayreti içindedirler. Oğlan çocukları gibi yaramaz olan Suna, bu açıdan anne ve babasını hayal kırıklığına uğratmıştır.

Dayıoğlu'nun *Kayıplara Karışmak* adlı romanında yetişkin tipleri; sınıf, inanç ve Doğu-Batı ayrımının şekillendirdiği katı tiplerdir. Roman kişilerinden biri olan yazar Gülten Hanım, eşyasıyla birlikte bir ev satın alır. Aynı zamanda roman kişilerinden biri olan yazar anlatıcı Gülten Hanım, evi satın aldıktan sonra Transsibirya ekspresiyle uçsuz bucaksız Rus steplerinde, eşiyile birlikte yolculuğa çıkar. Bu seyahat sırasında buzlu kompartıman camlarının ardında gördüğü bir kadın silueti dikkatini çeker. Çünkü bu kadın, o evdeki bir fotoğrafta gördüğü, öldüğüne inanılan Güneş Selam'dır. Seyahat dönüşü bir sabah yeni evlerinin kapısı çalınır. Gelen kişi, Güneş Selam'ın bir akrabası olduğunu ve kendisine ait bir kitabın bu evde olması gerektiğini söyler. Yazar Gülten Hanım, Selam ailesinin geçmişini araştırmaya başlar.

Güneş'in babası Hadi Bey, dünyaca tanınmış bir statik mühendisi; annesi Ilgım Hanım ise doçentlik düzeyinde bir jeologtur. Lübnanlı Hadi Bey, Türkiye'ye mühendislik öğrenimi için gelmiş, Ilgım Hanım'la evlenip İstanbul'a yerleşmiştir. Fransız kız lisesi mezunu, Arnavut kökenli olan Ilgım Hanım da, eşi Hadi Bey gibi seçkin bir aileden gelmiştir.

Hadi Bey; dingin, sevgi ve saygı dolu bir kişiliğe sahiptir. Ancak Hadi Bey ve Ilgım Hanım kızlarının duygularını hiçe sayıp onu sevdiği Bozova'dan ve Gür'den ayırmışlardır. Bu açıdan otoriter/baskıcı bir anne-baba modeli sergilemektedirler.

Ağalık düzeninin eleştirildiği romanda kırsal yaşamın tüm gerçekliği de gözler önüne serilmektedir. Romanda Doğulu bir çiftlik ağası olarak tanıtılan Celal Ağa; dört eşli, ağalık düzeninin gerektirdiği gibi katı bir babadır. Başlık parasıyla dördüncü kez evlendiği kızı yaşındaki Zülal'den olma tek erkek çocuğu Gür'e el bebek gül bebek bakar, her istediğini yaparak onu şımartır. Erkek çocuk olduğu için oğluna daha bir ihtimam gösterir. Oldukça mert olan Celal Ağa, ağalık düzeninin gereklerini yerine getirmekle birlikte modern yaşama da uyum sağlamaktadır. O aynı zamanda okumuş, yazmış, uygar, çevresindekilere insanca davranan iyi biridir. Ancak iyi bir insan olsa da bünyesindeki köyleri atalarından kalan törelere uyarak mutlak bir hâkimiyetle yönetmektedir. Köylüler onun topraklarında boğaz tokluğuna çalışmaktadır. Köylünün ürettiği her şey ağanıdır. Ancak başka ağalara kıyasla Celal Ağa, buyruğundaki insanları ezmeyen, insan hakkı yemenin suç olduğunu kabul eden, adil bir ağadır. Ağa, zengin uranyum yataklarına sahip olan çiftliğinden ötürü Rus ve İranlı eşkıyalarla üç kuşaktır çatışma içerisinde. Yaşamı dingin ve huzurlu görünse de korku ve telaş içinde yaşamaktadır. Özellikle tek varisi olan oğlu Gür'ün hayatı tehlike altındadır. Bu nedenle oğlu da kimlik değiştirerek Kanada'ya taşınır.

Süleyman Bulut'un *Penceredeki Kuş* adlı öyküsünde kentleşmenin neden olduğu doğal tahribat dile getirilir. Öykünün baş kahramanı olan Ayça'nın penceresine konup duran kuşun gizemini çözen teyzesi Selma Hanım, doğayı ve hayvanları seven duyarlı bir yetişkindir. Ayça'nın anne-babası ise aynı duyarlılığa sahip değildir.

Miyase Sertbarut'un *Çöp Plaza* adlı eserinde Fırat'ın anne-babası Zeynep ve İsmail, yoksulluk nedeniyle Hakkari'den Ankara'ya taşınmış, fakir olmalarına karşın evlatlarını seven, onlar için kaygılanan ebeveynlerdir. Elit City'nin ebeveynleri ise çocuklarının her

türlü mikroptan uzak yetişmesi için aşırı koruyucu bir tavır benimsemişlerdir. İstemeyerek de olsa çocukları için yanlış bir eğitim metodu benimseyen zengin ebeveynler, onların bağışıklık sistemlerini çökertmişlerdir: “...Onların sağlıklı büyümeleri için bütün gereksinimlerini karşılıyoruz. Koruyucu aşıları, hatta ülkemizde bulunmayan pek çok hastalığın aşısı her ihtimal düşünülerek yapıyor. En ufak bir hastalık gördüğümüzde hemen önlem alıyor ve hastalığı durduruyoruz.” (s. 29).

Romanda Elit Site'nin çocuk kliniği şefi, evlatlarının bağışıklık sistemlerinin çökmesini uyguladıkları yanlış metoda bağlar: “...Çünkü yalıtılmış bir dünya kurduk burada. Kendimizi, en çok da çocuklarımızı ayırdık dış dünyadan. Fanus içinde fanus yarattık. Doğdukları andan başlayarak özel ortamlar kurduk. Yapay güzellikler sunduk. (...) Doğa biçimlendirecekti onları, biz doğaya meydan okuduk.” (s. 31).

Çöp Plaza'da, bir yandan en alttaki yoksulların, ekmeğini çöpten çıkaranların dünyası; bir yandan da steril plazalarda, elit sitelerde her şeye sahip ama doğayı yitirmiş insanların çatışması gözler önüne serilmektedir. Fakirliğin doğayı ve insanları sevmeye engel olmadığını vurgulayan kitapta zenginliğin ahlakı da sorgulanmaktadır. Elit Site sakinleri kurdukları steril dünyada ölümsüzlüğe yaklaştıklarını sanarken, doğallıktan uzaklaşmanın faturası çocuklar için ağır olur: “Çabucak yoruluyordu çocuklar. Gözleri eskisi gibi parlamıyordu. Dudakları soluk, saçları en iyi şampuanlara rağmen donuktu. Dokunduklarında, yanaklarını öptüklerinde sanki soğuk bir laboratuvar tüpünü öpmüş gibi oluyorlardı.” (s. 32).

Romanın çatışma noktası, zenginlik-fakirlik ile iyilik-kötülük ekseninde odaklanır. Elit Site'nin çocuk kliniği şefi, kötü bir karakterdir. Her türlü önlemi almalarına karşın hastalanan zengin çocukları iyileştirmek için Gülova Mahallesinin fakir çocuklarından yasa dışı yollardan kan almayı planlamaktır. Aynı klinikte çalışan genç doktorlardan Metin Bey ise “Herkes beladan kaçarsa bela büyüz mi? Baş edilemez olduğunda bizi de ezmez mi?” (s. 129) diyerek haksızlığa karşı duran idealist ve dürüst bir yetişkindir. Çocukların iyileşmesi için onları ‘fanus içinde yaşamak’tan kurtarmak gerektiğini çözüm olarak sunar.

Gülova Mahallesinin öğretmenleri de olumsuz özellikler taşırlar. Uzak sitelerden arabalarıyla gelen öğretmenler, bu fakir mahallede öğretmenlik yapmak yerine iyi okullarda öğretmenlik yapmanın hayalini kurmaktadır. Öğrencilerine sevgi ve şefkat göstermeyen öğretmenler, onları anlamak için de bir çaba harcamazlar. Bu nedenle okul buradaki öğrenciler için “karnın ağrısı, göz yorgunluğu, kaşıntı demektir, anlaşılmayan soruların, anlaşılmayan cevapların havada uçuştığı bir yerdir.” (s. 36). Çocuklar ayrıca okulda sorgulamamayı, düşünmemeyi, olduğu gibi kabullenmeyi öğrenmişlerdir.

Aytül Akal'ın *Babamın Sihirli Küresi* isimli kitabındaki ebeveyn tipleri olumsuz özellikler gösterir. Kitapta küçük kızın annesi, çevrenin ne diyeceğine önem veren, baskıcı bir anne modelidir. Baba ise eğitimi için kaç para ödediğini daima kızının yüzüne vuran olumsuz bir modeldir. Üstelik Ayça'nın babasıyla arasında iletişim problemi vardır. Öğretmen ise idealize edilmiş bir tiptir. Öğrencilerine Türk tarihi, kültürü ile coğrafya konusunda çeşitli vesilelerle bilgiler veren öğretmen, öğrencileri arasında ayırım yapmayan, onlara eşit davranan, devamlı gülümseyen ideal bir öğretmendir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çağdaş çocuk ve gençlik edebiyatı aracılığıyla topluma model olarak sunulan çocuk ve ebeveyn tiplerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, inceleme kapsamında yer alan eserlerde rol model olarak sunulan çocuk kahramanların benzer niteliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna göre incelenen on eserde yer alan çocukların/gençlerin ortak özellikleri; meraklı, soru soran, araştıran, kitap okumayı seven, hayal gücü ve yaratıcılıkları gelişmiş, hayvanları ve doğayı seven çocuklar olmalarıdır. Ayrıca teknoloji yerine doğaya düşkünlük, çocuk kahramanların en belirgin özelliklerinden biridir. İncelenen eserler içerisinde yalnızca Miyase Sertbarut'un Yalancı Portakal isimli romanında yalan söylemenin yanlışlığı, Elif'in kişiliğinde örtülü bir şekilde işlenmiştir.

Şener'in³⁶ Türk çocuk tiyatrosu yapıtlarında tespit ettiği çocuk tipleri de bu çalışmadan elde edilen sonuçlarla örtüşmektedir. Şener'in incelediği eserlerde de çoğunlukla, özgürlük isteyen, akılcı yaklaşımı ile büyüklerin göremedikleri gerçekleri gören, çözemedikleri sorunları çözen, barışçıl ve yeni dostluklar kurabilen, yani çocukların özdeşleşebileceği çocuk tiplerine yer verilmiştir. Araştırmacı ellili yıllarda çokça yinelenen, altmışlı ve yetmişli yılların kimi çocuk oyunlarında yer verilen, günümüz oyunlarında da ara sıra rastlanan çocuk tiplerini, ortak özelliklerinden yola çıkarak *Mutsuz Çocuk*, *Uslu Çocuk*, *Haylaz Çocuk*, *Kahraman Çocuk*, *Saf Çocuk (Keloğlan)* gibi başlıklar altında sınıflandırmıştır. Yetmişli yılların sonlarında ise, *Barışsever*, *Özgürlükçü Çocuk* seksenli yıllardan bu yana da, *Akıllı ve Neşeli Çocuk*, *Akıllı ve Becerikli Çocuk*, *Büyüklerine Yol Gösteren Çocuk* tiplerinin ağırlık kazandığı tespit edilmiştir.

Benzer şekilde Alpöge'nin³⁷ çalışmasında da 1990'larda yayımlanan çocuk kitaplarında mutlu, gülen, bağımsız, kendi kendine karar verebilen, arkadaşlarıyla geçinebilen, hayal gücü geniş, sevgiye önem veren, çalışkan çocuk tiplerinin yer aldığı ve bu tiplerin çocuklara rol model olarak sunulduğu tespit edilmiştir.

Kür ise³⁸ çalışmasında 1869-1928 yılları arasında Türkiye'de yayınlanmış çocuk dergilerinde eğitimci yazarların benimsedikleri çocuk tiplerini dürüst, tokgözlü, kanaatkâr, başkalarını küçümsemeyen, haksızlık yapmayan, hileli işlere girmeyen, vatanını seven ve bilime önem veren çocuklar şeklinde sınıflandırmıştır.

Bu araştırmanın sonuçlarının aksine Solar'ın³⁹ çalışması Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerde yer alan kahramanların çocuğun özdeşim kuracağı özellikler taşımadığını ortaya koymaktadır. Şahbaz ve Çekici⁴⁰ ise Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde çocuk imgelerini tespit etmişler, metinlerdeki imgelerin temalara göre değiştiğini

³⁶ Şener, S. (Kasım, 1997). *Türk Çocuk Tiyatrosu Yapıtlarında Çocuk*. 1. Ulusal Çocuk Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi.

³⁷ Alpöge, G. (Kasım, 1997). *Günümüz Çocuk Kitaplarında Çocuk İmgesi*. 1. Ulusal Çocuk Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi.

³⁸ Kür, İ. (Kasım, 1997). *1869-1928 Yılları Çocuk Dergilerinde Eğitimci Yazarların Benimsediği Çocuk Tipleri*. 1. Ulusal Çocuk Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi.

³⁹ Solar, a.g.e.

⁴⁰ Şahbaz ve Çekici, a.g.e.

olumsuz çocuk imgelerinin (hasta, yorgun, yardıma muhtaç) yanı sıra; olumlu çocuk (söz dinleyen, akıllı, çalışkan, saygılı, duyarlı, kitap okumayı seven vb.) imgelerine de yer verildiğini tespit etmişleridir.

Bu araştırmada incelenen kitaplardaki ebeveyn tipleri ise daha geleneksel özellikler göstermektedir. Çocuklarını yetiştirmede geleneksel metotlar kullanan anne-babalar; otoriter, aşırı hoşgörülü, kayıtsız, mükemmeliyetçi tiplerden oluşmaktadır. İncelenen eserlerde çocuklarına model olmak yerine onlara öğüt vermeyi tercih eden, onlar adına tek başlarına kararlar alan, onların fikrini önemsemeyen, çoğu zaman onları ciddiye almayan yetişkin modelleri de yer almaktadır.

Yazıcı Okuyan, Gediklioğlu ve Karagül⁴¹ ise, inceledikleri çağdaş çocuk edebiyatı eserlerinde demokratik tutuma sahip anne-baba modelinin daha fazla yer aldığını tespit etmişlerdir. Bununla birlikte otoriter anne-baba modelinin de ikinci sırada yer aldığı dikkat çekmektedir. Çınar da⁴², Gülten Dayıoğlu'nun eserlerinde çocuğuna rehberlik eden, onlara güven veren, hoşgörülü ebeveynlere yer verdiğini tespit etmiştir.

Bu sonuçlardan hareketle inceleme kapsamında yer alan eserler, öğretmenler ve anne-babalar tarafından çocuklara/gençlere önerilebilecek kitaplar arasında gösterilebilir. Bunun dışında çağdaş çocuk ve gençlik edebiyatı kapsamında değerlendirilen diğer eserlerdeki çocuk ve ebeveyn tiplerini belirlemeye yönelik tarama çalışmaları da yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Alpöge, G. (Kasım, 1997). *Günümüz Çocuk Kitaplarında Çocuk İmgesi*. 1. Ulusal Çocuk Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi.

Aytaş, G. (2014). *Türk Romanında Genç Kızlar*. Zeitschrift für die Welt der Türken, 6/2, 67-80.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Çınar, S. C. (2010). *Gülten Dayıoğlu'nun Eserlerindeki Ebeveyn-Çocuk İlişkisinin İletiler Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2014). *Karakter Eğitimi El Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Erdem, A. (Ekim, 2012). *İlköğretim Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Çocuk Kitaplarındaki Kahramanlar*. III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Gencan, T. N., Ediskun, H., Dürder, B. ve Gökşen, E. N. (1974). *Yazın Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Karataş, E. (2014). *Çocuk Edebiyatında Karakter Kavramı*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33, 60-79.

Karatay, H. (2011). *Karakter Eğitiminde Edebî Eserlerin Kullanımı*. Turkish Studies, 6/1, 1439-1454.

Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim* (Genişletilmiş 3. Basım). Ankara: Engin Yayıncılık.

⁴¹ Yazıcı Okuyan, Gediklioğlu, ve Karagül, a.g.e.

⁴² Çınar, a.g.e.

- Kür, İ. (Kasım, 1997). *1869-1928 Yılları Çocuk Dergilerinde Eğitimci Yazarların Benimsediği Çocuk Tipleri*. 1. Ulusal Çocuk Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi.
- Özmen, G. (2010). *Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk ve Gençlik Yapıtlarında Karakter İncelemeleri*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sever, S. (2012) *Çocuk ve Edebiyat* (6. Baskı). Ankara: Tudem Yayınları.
- Sever, S. ve Aslan C. (Ekim, 2012). *Çocuk Edebiyatı Yapıtlarında Karakter Çerçevesinin Oluşturulmasında Cinsiyet Rollerinin Sunuluşu*. III. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Sınar, A. (1995). *Türk Hikâye ve Romanında Çocuk 1872-1950*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Solar, B. (2010). *Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Çocuğa Göreliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahbaz, N. K ve Çekici, Y. E. (2012). *İlköğretim Türkçe 6, 7 ve 8. Sınıf Ders Kitaplarındaki Okuma Parçalarında Çocuk İmgeleri*. Turkish Studies, 7/2, 979-99.
- Şener, S. (Kasım, 1997). *Türk Çocuk Tiyatrosu Yapıtlarında Çocuk*. 1. Ulusal Çocuk Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2002). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuzer, H. (2001). *Yaygın Anne-Baba Tutumları*. Ana Baba Okulu içinde (s. 115-132). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2015). *Çocuk Psikolojisi*. 38. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcı Okuyan, H., Gediklioğlu, Y. G. ve Karagül, S. (2012). *Çocuk Edebiyatı Yapıtlarında Aile Kavramı*. İlköğretim Online, 11(2), 395-407.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zivtci, F. (2007, Ekim). *Çocuk Kitaplarında Kahramanın Yeri ve Önemi*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Çağdaş Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Yapıtlarında Model Olarak Sunulan
Çocuk Ve Ebeveyn Tipleri